

KS. GRZEGORZ LESZCZYŃSKI
Uniwersytet Łódzki
ORCID 0000-0003-4189-5165

ADWOKAT KOŚCIELNY A PRAWO DO OBRONY

Treść. Wstęp. – 1. Sprawiedliwy sąd a prawo do obrony. – 2. Adwokat gwarantem sprawiedliwego procesu. – 3. Zadania adwokata. – 3.1. Skarga powodowa. – 3.2. Formuła sporu. – 3.3. Faza dowodowa. – 3.4. Publikacja akta sprawy. – 3.5. Odpowiedź na uwagi Obrońcy wężła małżeńskiego. – 3.6. Apelacja. – Wnioski.

Wstęp

Prawo do obrony, które pojawia się w kontekście ochrony praw osoby w Kościele nie ma natury prawa samoistnego. Nie jest tym samym, co poszczególne fundamentalne prawa osoby, w tym prawa wiernego. Jest prawem fundamentalnym w tym sensie, że gwarantuje ochronę osoby, jej praw i jej dóbr. Mówiąc o prawie fundamentalnym nie należy mieć na względzie charakteru absolutnego tegoż prawa, ale jak słusznie zauważa G. Erlebach, jego charakter preegzystencjalny w stosunku do prawa pozytywnego, które prawo, o którym mowa uznaje, jako istniejące, ale nie tworzy jako jego własny wymysł¹. Prawo do obrony jest zatem prawem fundamentalnym człowieka w tym sensie, o którym wspomniałem, uznanym przez Prawodawcę, wynikającym jednak z istnienia innych fundamentalnych praw, których ochrona winna być w Kościele zagwarantowana. Pośród tego katalogu praw szczególne miejsce zajmuje, z racji odniesień procesowych, prawo,

¹ Por. G. ERLEBACH, *Il giudice e il diritto di difesa delle parti*, w: *Il diritto di difesa nel processo matrimoniale canonico*, Città del Vaticano 2006, s. 96.

o którym mowa w kan. 221, § 1 KPK. W tymże kanonie czytamy bowiem, iż *wiernym przysługuje legalne dochodzenie i obrona przysługujących im w Kościele uprawnień na właściwym forum kościelnym według przepisów prawa*. Norma ta bierze zatem pod uwagę normy zawarte w księdze VII Kodeksu dotyczące różnych form procesów, w tym procesów małżeńskich. Podstawą stają się dyspozycje kan. 1400 i 1401, w których Prawodawca określa zarówno przedmiot postępowania sądowego w Kościele, jak i dokonuje rozróżnienia pomiędzy postępowaniem administracyjnym i sądowym. W każdym z tych przypadków zostaje zagwarantowane prawo dochodzenia własnych praw, a więc prawo do obrony.

W kontekście prawa do obrony pojawia się instytucja adwokata kościelnego. Dotyczy to zwłaszcza pytania: czy uczestnictwo adwokata kościelnego w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa gwarantuje prawo do obrony strony procesowej, czy to prawo zabezpiecza i czy w ogóle obecność adwokata kościelnego ma jakiegokolwiek znaczenie do zagwarantowania prawa do obrony? Czy w ogóle ma jakiegokolwiek odniesienie do prawa do obrony strony procesowej czy też obecność adwokata jest jedynie pomocą w zachowaniu strony formalnej procesu albo warstwy merytorycznej interesu strony procesowej?

1. Sprawiedliwy sąd a prawo do obrony

Prawo do obrony, przysługujące każdej stronie musi być wykonywane według słuszných dyspozycji prawa pozytywnego, którego zadaniem jest nie pozbawianie prawa do obrony, ale regulowanie nim w taki sposób, aby nie doszło do nadużyć albo do obstrukcjonizmu oraz aby w tym samym czasie, były zagwarantowane konkretne możliwości do jego wykonywania. Poszanowanie tego prawa zobowiązuje sędziego do zachowania norm proceduralnych, które z kolei gwarantują zachowanie prawa osoby.

Sprawiedliwy sąd opiera się na dążeniu do prawdy. Jak zauważa Ojciec Święty Jan Paweł II w przemówieniu do Roty Rzymskiej wygłoszonym w roku 2005 kryterium inspirującym posługę każdego sędziego w procesie kanonicznym jest jego umiłowanie prawdy. Aby mógł on spełnić swoją posługę w sposób rzetelny winien przede

wszystkim wierzyć, że prawda istnieje i próbować ją określić, wbrew wszelkim trudnościom i nieporozumieniom. Więcej, jak mówi Papież sędzia kościelny nie może bać się prawdy, ulegając bojaźni niezaspokojenia kogoś oczekiwań lub aspiracji. Prawda, którą jest Chrystus, co podkreśla Papież, wyzwala nas od jakiegokolwiek formy kompromisu z interesowną nieprawdą².

Prawo do obrony, o którym mowa ma zagwarantować wiernym prawo poznania prawdy o ich małżeństwie. Prawo do obrony należy zawsze interpretować w kontekście obowiązku, jaki mają strony odnośnie do poszukiwania prawdy obiektywnej o ich małżeństwie. Tenże obowiązek wyznacza pewne granice prawa do obrony. Oznacza on, że tymże prawem nie wolno usprawiedliwiać np. przedstawiania dowodów niegodziwych, stosowania pomówień czy też uchylania się od obecności w sądzie w celu uzyskania przychyłnej dla siebie sentencji³. Prawo do obrony nie oznacza, jak stwierdza Ojciec Święty Jan Paweł II w przemówieniu do Roty Rzymskiej wygłoszonym w styczniu 1996 roku, prawa do nieważności małżeństwa lub prawa do jego ważności. Oznacza natomiast zagwarantowanie stronom ich podstawowych praw procesowych, do których zalicza się prawo złożenia zeznań i innych oświadczeń, prawo przedstawienia dowodów, prawo poznania akt procesu oraz prawo przedstawienia stosownych obron⁴.

2. Adwokat gwarantem sprawiedliwego procesu

Adwokat, który w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa reprezentuje stronę, dzięki możliwościom, jakie daje mu prawo staje się gwarantem sprawiedliwego postępowania. Już w pierwszym paragrafie art. 113 Instrukcji *Dignitas connubii* czytamy, że w każdym trybunale powinien istnieć urząd lub osoba, która będzie służyć radą każdemu, kto pragnie wnieść do trybunału sprawę o stwierdzenie

² Por. JOANNES PAULUS II, *Ad Romanae Rota auditores, officiales et advocatos coram admissos* (29 Ianuarii 2005), AAS 97, 2005, n. 5, s. 166.

³ Por. G. ERLEBACH, dz. cyt., s. 103.

⁴ Por. JOANNES PAULUS II, *Ad Romanae Rota iudices habita* (22 Ianuarii 1996), AAS 88, 1996, n. 3, s. 775.

nieważności swego małżeństwa. Rada ta winna dotyczyć zarówno samej zasadności wniesienia takiej sprawy, jak i sposobu postępowania w trakcie jej prowadzenia⁵. Co więcej paragraf 2 wspomnianego artykułu zaznacza, iż funkcję doradczą może pełnić ktoś z pracowników trybunału, przy czym osoba taka nie może występować w tej samej sprawie, w której doradza stronie, jako sędzia ani jako obrońca węzła małżeńskiego⁶. Każda osoba występująca do trybunału ma prawo, zgodnie z kan. 1481 KPK ustanowić sobie adwokata i pełnomocnika. Może też występować w procesie i odpowiadać osobiście, chyba że sędzia uzna posługę adwokata i pełnomocnika za konieczną⁷. Wybór jednak adwokata spośród tych, zatwierdzonych przez biskupa diecezji nie zawsze jest możliwy, gdyż często znaczenie mają tutaj również kwestie finansowe⁸. Nie jest tajemnicą, że większość osób ubiegających się o stwierdzenie nieważności małżeństwa to ludzie biedni lub przeciętnie sytuowani, a zatem ich możliwości skorzystania z adwokata prywatnego nie zawsze istnieją. Nie jest też tajemnicą, że większość osób przychodzących do trybunałów kościelnych, aby zasięgnąć porady co do możliwości prowadzenia procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa nie ma wiedzy koniecznej co do rozważenia argumentów „za” i „przeciw” oraz co do sformułowania chociażby samej skargi powodowej. W związku z tym pomoc doradcza tym osobom jest konieczna. Taka sytuacja, jak się wydaje, uzasadnia konieczność mianowania w trybunałach kościelnych adwokatów stałych, choć przepis kodeksowy, jak i ten zawarty w instrukcji *Dignitas connubii* nie stwierdza tego tak kategorycznie. Paragraf 3 art. 113 Instrukcji *Dignitas connubii* stwierdza, że w każdym trybunale, o ile jest to możliwe, powinni być mianowani adwokaci stali, finansowani

⁵ Art. 113, § 1: „Apud unumquodque tribunal sit officium seu persona, adeo ut quilibet libere expediteque Consilium obtinere valeat de possibilitate et procedendi ratione ad suam nullitatis matrimonii causa, si et quatenus, introducendam”.

⁶ Art. 113, § 2: „Si eiusmodi officium a tribunalis ministris expleri contingat, in causa sive iudicis sive vinculi defensoris ipsi partem habere nequeunt”.

⁷ Por. *Dignitas connubii*, art. 101.

⁸ Por. R. SOBAŃSKI, *Udział adwokata w procesie o nieważność małżeństwa*, Ius Matrimoniale 2, 1997, s. 137-138.

przez trybunał, którzy mogą wypełniać zadania określone w paragrafie 1 art. 113, a więc posługę adwokata i pełnomocnika strony, która ich wybrała⁹. Sformułowanie normy zawartej w art. 113, § 3 instrukcji jest jednoznaczne i nakłada na trybunał powinność ustanowienia adwokatów stałych, o ile jest to tylko możliwe. Kluczowe w tym względzie zdaje się być sformułowanie „*quatenus ferii potest*”.

3. Zadania adwokata

Do ważności procesu nie jest wymagane faktyczne skorzystanie z prawa do obrony, ale zagwarantowanie tej możliwości. Gwarancje te dotyczą poszczególnych faz procesu, w których, jak zauważono występuje adwokat kościelny.

3.1. Skarga powodowa

Pierwszym podstawowym obowiązkiem adwokata w odniesieniu do strony procesowej jest udzielenie jej rzetelnej i uczciwej porady co do stanu prawnego i faktycznego małżeństwa, którego ważność dana strona ma intencję zaskarżyć. Oczywiście funkcja ta może być spełniana przez inne osoby pracujące w poradni małżeńskiej, a obowiązek ten nie wynika z mandatu, ile raczej z rzetelności wypełnianej przez adwokata posługi. Adwokat winien zatem, o ile to on pełni funkcje doradczą przed rozpoczęciem przez stronę procesu, poważnie traktować potencjalną stronę procesową, odmówić przyjęcia sprawy wątplivej i powstrzymać się od działań, gdy działanie to byłoby sprzeczne z jego sumieniem, rzetelnie zapoznać się dowodami przedstawionymi przez stronę oraz dochować tajemnicy, do której jest zobowiązany z racji wykonywanego zawodu oraz przepisów prawa¹⁰. W ten sposób adwokat pomaga stronie w sformułowaniu skargi procesowej, której

⁹ Art. 113, § 3: „Inunoquoque tribunali, quatenus ferii potest, stabiles advocati constituentur, ab ipso tribunali stipendium recipientes, qui munus de quo in § 1 explere possunt, quique munus advocati vel procuratoris pro partibus quae eos seligere malint, exercent (cf. can. 1490)”.

¹⁰ Por. M. BARAN, *Czynności adwokata kościelnego w procesie o orzeczenie nieważności małżeństwa*, Sandomierz 2005, s. 27.

złożenie w trybunale rozpoczyna postępowanie sądowe. Należyte sformułowanie skargi powodowej o tyle jest istotne, iż winna ona zawierać podstawy prawne i faktyczne roszczenia, z którym zwraca się do trybunału strona. Brak fachowości ze strony osoby, która wnosi skargę może powodować z jednej strony brak sformułowania np. tytułu sprawy, z drugiej zaś nieuwzględnienie istotnych dla sprawy faktów stanowiących podstawę faktyczną wniesienia skargi. Co więcej brak istotnych elementów skargi może powodować jej odrzucenie przez sędziego¹¹. Ponadto adwokat może dołączyć do skargi powodowej dodatkową dokumentację, opinie biegłych czy też dokumenty związane z procesem rozwodowym cywilnym¹².

Faza wstępna procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa rozpoczyna się przedstawieniem skargi powodowej, a kończy określeniem zakresu sporu. Sędzia, zgodnie z art. 114 Instrukcji *Dignitas connubii* nie może rozpoznać żadnej sprawy, dopóki nie zostanie przedstawiona prośba przez tego, kto ma prawo zaskarżyć małżeństwo¹³. Z kolei w dekrete przyjmującym skargę powodową przewodniczący kolegium sędziowskiego powinien, zgodnie z art. 126 § 1 Instrukcji, wezwać, czyli pozwać przed sąd pozwanego ustalając czy ma on odpowiedzieć na piśmie na żądania powoda, czy stawić się przed trybunałem¹⁴.

Zgodnie z art. 135 § 1 Instrukcji¹⁵ po upływie piętnastu dni od zawiadomienia o dekrete cytacyjnym przewodniczący lub ponens powinien w ciągu dziesięciu dni dekretem sformułować wątpliwość, a więc określić z jakiego tytułu lub tytułów zaskarża się ważność małżeństwa stron. W tym względzie adwokat kościelny, będąc adwokatem strony pozwanej, winien dołączyć te tytuły, które jego zdaniem

¹¹ Por. *Dignitas connubii*, art. 116.

¹² Por. A. DZIĘGA, *Strony sporu w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa*, Lublin 1992, s. 161.

¹³ Por. Kan. 1501 KPK; PONTIFICIO CONSILIO PER I TESTI LEGISLATIVI, *Istruzione Dignitas connubii*, Città del Vaticano 2005, art. 92-93.

¹⁴ Por. kan. 1508 § 1 KPK.

¹⁵ Por. kan. 1677 § 2 KPK.

należy dołączyć, z odpowiednim uzasadnieniem, o ile adwokata uzna to za stosowne.

3.2. Formuła sporu

Niezwykle ważną funkcję spełnia adwokat w określeniu formuły sporu oraz w postępowaniu dowodowym. Właściwie zredagowana skarga powodowa z precyzyjnie określonymi tytułami sprawy staje się podstawą określenia przez sędziego formuły sporu, która zgodnie z kan. 1514 KPK¹⁶ nie może być zmieniona jak tylko nowym dekretem sędziego. Nie do przecenienia jest rola adwokata w postępowaniu dowodowym. Zgodnie z kan. 1678, § 1 KPK adwokat ma prawo być obecny podczas przesłuchania stron oraz świadków, chyba że w przypadku przesłuchania świadków sędzia uzna, iż należy postępować z zachowaniem tajemnicy¹⁷. Co więcej ma prawo za pośrednictwem sędziego formułować konkretne pytania zarówno stronom jak i świadkom, a więc w pewnym sensie ukierunkowywać przesłuchanie na zagadnienia i fakty mogące stanowić dowód w procesie, który się toczy. Zakres pytań jest bardzo szeroki i dotyczy zarówno kwestii przedstawionych w skardze powodowej, jak i wynikających z innych środków dowodowych¹⁸. Adwokat ponadto nie tylko przedstawia środki dowodowe, ale przede wszystkim ocenia zarzuty i argumenty przeciwnika w trakcie procesu oraz redaguje też pisma procesowe skierowane do trybunału. Ponadto adwokat informuje stronę o przysługujących jej prawach oraz o celowości zgłaszania nowych świadków czy też dowodów. Przygotowuje też świadków co do zagadnień, o które mogą być pytani w czasie przesłuchania¹⁹. W tym względzie, w moim przekonaniu, obecność adwokata podczas przesłuchania jest niezwykle pożyteczna czy wręcz niezbędna.

¹⁶ Por. *Dignitas connubii*, art. 136.

¹⁷ Por. kan. 1559 KPK.

¹⁸ Por. G. LESZCZYŃSKI, *Oświadczenia stron jako środek dowodowy w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, Prawo Kanoniczne 43(2000) nr 1-2, s. 108-109.

¹⁹ Por. A.G. MIZIŃSKI, *Adwokat gwarantem prawa do obrony w procesie kanonicznym*, w: Urzędy sądowe – władza i służba, red. T. Rozkrut, Tarnów 2005, s. 53.

3.3. Faza dowodowa

Odnosnie do fazy dowodowej procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa, w kontekście ochrony prawa do obrony, należy postawić kilka zasadniczych pytań. Pierwsze z nich, moim zdaniem, dotyczy konieczności przesłuchania stron procesowych. Zgodnie z kan. 1530 KPK sędzia zawsze może przesłuchać strony i powinien to uczynić na wyraźne żądanie strony lub dla udowodnienia faktu, który ze względu na interes publiczny wymaga usunięcia wątpliwości. Instrukcja *Dignitas connubii* używa jednak innego określenia kładąc bardziej obligatoryjny akcent na możliwość przesłuchania stron przez sędziego. Jak bowiem czytamy w art. 177 Instrukcji sędzia zatroszczy się o przesłuchanie stron w celu dokładnego poznania prawdy. Z brzmienia przepisu kodeksowego można by zatem wnioskować, że przesłuchanie stron nie jest obligatoryjne, poza wskazanymi przypadkami, i pozostawione jest dyskrecjonalnemu osądowi sędziego. Z brzmienia artykułu 177 Instrukcji można wnosić, że jest ono obowiązkowe, skoro nie używa się w nim terminu „powinien zatroszczyć się”, ale kategorycznie sformułowany termin „zatroszczy się”. W praktyce jednak normy zawarte w obu dokumentach są porównywalne, gdyż wyjaśnienie prawdy winno sugerować sędziemu konieczność przesłuchania stron.

Kolejne ważne pytanie dotyczy prawa stron do proponowania różnych środków dowodowych, w tym w szczególności świadków i dokumentów²⁰. Jak zauważa C. Gullo, właśnie to prawo należy do esencji prawa do obrony, gdyż zanegowanie go sprawiałoby, iż proces stałby się jakąś parodią sprawiedliwości²¹. To możliwość proponowania różnych środków dowodowych, jak podkreśla I. Zuanazzi, i to niekoniecznie tych przykładowo określonych w Kodeksie stanowi podstawową wartość procesu i dowodzi zapewnienia stronom prawa obrony własnych interesów, a jednocześnie umożliwia poznanie

²⁰ Por. I. ZUANAZZI, *Lo ius ad probationes come espressione del diritto di difesa nel processo matrimoniale canonico*, Ius Ecclesiae 11, 1999, s. 79.

²¹ Por. C. GULLO, *IL diritto di difesa nelle varie fasi del processo matrimoniale*, Monitor Ecclesiasticus 113, 1988, s. 40.

prawdy obiektywnej o małżeństwie stron. W tym względzie strony winny mieć zapewnioną pełną wolność zarówno co do jakości dowodów, jak i ich merytorycznej wartości, gdyż ostateczna ocena ich przydatności procesowej należy i tak do sędziego²². Niemniej jest zadaniem adwokata proponować środki dowodowe mające uzasadnić żądanie strony powodowej lub pozwanej, którą reprezentuje.

3.4. Publikacja akt sprawy

Zgodnie z kan. 1677, § 1, 2° adwokat ma prawo przejrzeć akta sądowe, chociażby jeszcze nie były ogłoszone. Zdaniem C. Gullo, odmowa zapoznania się z aktami w trakcie trwania postępowania dowodowego nie świadczy o odmowie prawa do obrony, gdyż strony muszą mieć je zapewnione w momencie publikacji akt, a więc przed zamknięciem postępowania dowodowego²³. Zdania tego nie podziela natomiast J. Llobell, który przywołując art. 134 § 1 Instrukcji *Dignitas connubii* zauważa, że gwarancja dotycząca zapoznania się z aktami sprawy w momencie publikacji jest tak naprawdę zapewnieniem minimum wspólnego dążenia stron do poznania prawdy obiektywnej o ich małżeństwie²⁴. Tenże art. 134 § 1 Instrukcji stwierdza bowiem, że strony, które osobiście stają przed sądem lub przez pełnomocnika i adwokata, zawiadamia się o wszystkich aktach, które zgodnie z prawem powinny być spełnione. W moim przekonaniu, jeśli odmowa przejrzania akt uniemożliwia wykonanie prawa do obrony stronie jest oczywiste, że mamy do czynienia z nieważnością nieusuwalną wyroku, zgodnie z kan. 1620, 7° KPK. Gdyby jednak każda wada publikacji oznaczałaby odmowę prawa do obrony, Prawodawca z pewnością określiłby to jednoznacznie w kan. 1598 KPK, a tak się nie stało. Podobnie art. 231 Instrukcji rozróżnia dwie hipotezy: nieważność usuwalną i nieusuwalną wyroku. A zatem oznacza to, że z zasady brak publikacji akt powoduje jedynie nieważność usuwalną wyroku, o ile strona pomimo tego braku pozna dowody wyprodukowane w procesie. Jeśli zaś nie,

²² Por. I. ZUANAZZI, dz. cyt., s. 80-81.

²³ Por. C. GULLO, *Il diritto*, dz. cyt., s. 41.

²⁴ Por. J. LLOBELL, dz. cyt., s. 72.

wtedy brak wiedzy o tychże dowodach skutkuje odmową prawa do obrony, gdyż strona nie jest w stanie ustosunkować się do dowodów czy też aktów, których nie była w stanie poznać. Odnośnie do kwestii utajnienia pewnych akt należy zauważyć, że norma zakłada utajnienie jakiegoś aktu, a więc w sensie ilościowym przyjmuje się zasadę wyjątkowości. Co więcej, racją takiego działania sędziego musi być uniknięcie bardzo poważnych niebezpieczeństw, a zatem nie jakaś bliżej nieokreślona motywacja działania. Jak się wydaje, niebezpieczeństwo to winno być realne i konkretne, a więc nie hipotetyczne i bliżej nieokreślone.

Ważną kwestią jest ustosunkowanie się adwokata do materiału przejrzanego podczas publikacji akt sprawy. Zdarza się bowiem, że adwokaci nie przedstawiają żadnych uwag czekając na uwagi obrońcy węzła małżeńskiego. W tym względzie, w moim przekonaniu zubaża to postępowanie sądowe i pozbawia obrońcę węzła możliwości poznania stanowiska adwokata.

3.5. Odpowiedź na uwagi Obrońcy węzła małżeńskiego

Zgodnie z kan. 1601 KPK oraz art. 240 § 1 Instrukcji *Dignitas connubii* po zamknięciu postępowania dowodowego sędzia powinien wyznaczyć odpowiedni okres czasu, aby zostały przedstawione pisemne obrony i uwagi. Właśnie wyznaczenie przez sędziego odpowiedniego okresu czasu stanowi fundamentalny punkt zachowania prawa do obrony, które przysługuje stronom w procesie. Zgodnie z Instrukcją *Dignitas connubii* strony nie mają obowiązku udzielenia odpowiedzi na uwagi Obrońcy węzła małżeńskiego czy też strony przeciwnej, ale mają prawo do takiej odpowiedzi. Oznacza to, że istotne dla zachowania ich prawa do obrony jest to, aby został im wyznaczony określony czas, który Instrukcja w art. 242 § 1 określa jako krótki, na skorzystanie ze wspomnianego prawa. Co więcej, mają prawo, w myśl art. art. 242 § 2 Instrukcji, do przesłania uwag jedynie raz, chyba że sędzia z poważnej przyczyny uzna, iż należy je przyznać ponownie. W dyskusji sprawy to Obrońca, zgodnie z art. 243 § 1 Instrukcji, ma prawo być wysłuchany jako ostatni. Mamy zatem do czynienia z naruszeniem prawa do obrony stron, jeśli nie został wyznaczony stronom

lub adwokatom określony czas na przesłanie uwag lub jeśli sędzia odmówił, dla przykładu, przyjęcia tychże uwag. Oznacza to, że jeśli strony nie przygotują uwag w wyznaczonym terminie albo zdadzą się na wiedzę i sumienie sędziego, w myśl art. 245 § 2 Instrukcji, sędzia może natychmiast, po uzyskaniu uwag Obrońcy wężła małżeńskiego, przystąpić do ogłoszenia wyroku. Sędzia zatem nie ma obowiązku przynaglać strony do udziału w dyskusji, zawsze powinien jednak zażądać uwag Obrońcy wężła małżeńskiego.

Po zamknięciu postępowania dowodowego adwokat ma prawo do przedstawienia obrony²⁵. Winien to uczynić na piśmie, chyba że sędzia uzna za wystarczającą ustną dyskusję wobec trybunału²⁶. Jak zauważa I. Grabowski, w mowie obrończej adwokat winien przede wszystkim podważać dowody strony przeciwnej, o ile nie są one zbieżne, wskazywać na ewentualne uchybienia i niewiarygodność świadków strony przeciwnej, tak by osłabić ich zeznania. Adwokatowi nie wolno oczywiście przedstawiać faktów fałszywych, zaś dowody najsilniejsze winien przedstawiać na końcu, tak aby wywarły największy wpływ na wydany przez sędziego wyrok. Przed wydaniem wyroku adwokat zgłasza również replikę na głos adwokata strony przeciwnej oraz obrońcy wężła małżeńskiego.

3.6. Apelacja

Po wydaniu wyroku przez trybunał I instancji, o ile jest on niekorzystny dla strony, a adwokat posiada zlecenie na wszystkie instancje, formułuje on apelację do trybunału wyższej instancji.

Prawo do obrony w fazie decyzyjnej procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa odnosi się do publikacji wyroku. Jest ona konieczna dla zagwarantowania stronie możliwości poznania motywacji wyroku, o której w kan. 1612, § 3 KPK, a w konsekwencji możliwości złożenia stosownej apelacji. Co prawda, C. Gullo stwierdza w jednym ze swoich artykułów, iż wystarczy powiadomić strony o samej decyzji Trybunału i nie jest konieczne powiadamianie o konkretnej

²⁵ Por. *Dignitas connubii*, art. 240, § 1.

²⁶ Por. kan. 1602, § 1 KPK.

motywacji wyroku²⁷, to jednak w tym względzie art. 257 § 1 Instrukcji jest jednoznaczny i stwierdza, że nawet wówczas, gdy część rozstrzygająca wyroku, za zezwoleniem sędziego, została już podana do wiadomości stron, wyrok nabiera mocy prawnej dopiero wraz z jego publikacją. Z kolei art. 258 § 1 stwierdza jednoznacznie, że ogłoszenie, czyli powiadomienie o wyroku, ma być dokonane albo przez doręczenie go stronom lub ich pełnomocnikom, albo przez przesłanie im egzemplarza wyroku, zgodnie z art. 130 Instrukcji *Dignitas connubii*. Jak więc zauważa G. Erlebach, nie jest właściwą praktyką, stosowaną w niektórych trybunałach, polegającą na przekazaniu jedynie części decyzyjnej lub podawaniu informacji o możliwości przejrzenia wyroku w siedzibie trybunału albo wskazaniu, iż strona może otrzymać kopię wyroku po uprzednim zgłoszeniu takiej prośby²⁸. Ponadto, jak się wydaje, przesłanie stronom całego wyroku jest niezwykle użyteczne w perspektywie złożenia ewentualnych apelacji. Tylko w takim przypadku bowiem, strony lub adwokat wnosząc apelację mogą uczynić to w oparciu o motywację wyroku, którą poznały. Należy też zauważyć, że zgodnie z kan. 1630, § 1 KPK oraz art. 281 § 1 Instrukcji termin złożenia apelacji liczy się od dnia otrzymania wiadomości o ogłoszeniu wyroku. Co ważne, sędzia ogłaszając wyrok winien, dla zagwarantowania prawa do obrony strony procesowej, wskazać konkretne środki, przy pomocy których może być podważony. W tym, należy pamiętać, zgodnie z dyspozycją art. 257 § 2 Instrukcji, o konieczności wskazania trybunału Roty Rzymskiej jako trybunału apelacyjnego II instancji dla wszystkich sądów I instancji.

Wnioski

Prawo do sprawiedliwego procesu to jedno z podstawowych praw wiernych. Oznacza ono zagwarantowanie wiernym poszanowania dwóch uprawnień: prawa do działania w sądzie oraz prawa do obrony prawnej przed sądem. Prawo do procesu, o którym mowa zakłada prawo do sprawiedliwego procesu, a więc takiego, w którym zasada

²⁷ Por. C. GULLO, dz. cyt., s. 46.

²⁸ Por. G. ERLEBACH, dz. cyt., s. 113.

sprawiedliwości będzie zasadą nadrzędną. Zapewnienie sprawiedliwości procesowej jest zadaniem wielu osób, w głównej mierze przede wszystkim sędziego. Z oczywistych bowiem względów jest przede wszystkim zadaniem sędziego dbałość o to, aby postępowanie sądowe było prowadzone rzetelnie i z zachowaniem zasady sprawiedliwości. W tym względzie uczestniczy w tym adwokat strony procesowej. W moim przekonaniu rzetelne wykonywanie swojego zdania służy zagwarantowaniu prawa do obrony stronie procesowej. Nie znaczy to, że obecność adwokata jest niezbędna, ale z pewnością może pomóc w gwarancjach dotyczących prawa do obrony. Dotyczy to poszczególnych faz procesu, o których była mowa wyżej.

Church lawyer and defense law

In the context of the right to defense, the institution of the church lawyer appears. This concerns in particular the question: does the participation of a church lawyer in the process for determining the invalidity of a marriage guarantee the right to defense of the party to the proceedings, does this right secure and does the presence of a church lawyer have any significance in guaranteeing the right to defense? Does it have any reference to the right to defense of the party to the proceedings at all, or is the presence of a lawyer only an aid in maintaining the formal side of the process or the substantive aspect of the party's interest in the proceedings? In my opinion, the honest performance of one's opinion serves to guarantee the right to defense of the party to the proceedings. This does not mean that the presence of a lawyer is necessary, but it can certainly help to guarantee the right to defense. This applies to the individual stages of the process, which were mentioned above.

Słowa kluczowe: prawo do obrony; małżeństwo; adwokat kościelny

Keywords: defense law; marriage; church lawyer

NOTA O AUTORZE

Ks. prof. dr hab. Grzegorz Leszczyński – profesor w Katedrze Teorii i Filozofii Prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego, Oficjał Trybunału Metropolitalnego Łódzkiego